

Fr. Stele Zimski vtisi iz Budapešte

V dneh podpisa madžarsko-jugoslovanske prijateljske pogodbe se je odpeljala v Budimpešto skupina zastopnikov jugoslovanskih tujkoprometnih ustanov, da vrne spomladanski obisk madžarskih tujkoprometnih predstavnikov v Jugoslaviji. Bili so to hladni, megleni dnevi, ko je Budapešta skrivala lepote svoje lege in obliča radovednim očem in se nam je mogla res učinkovito predstaviti samo kot mesto termalnih kopališč in zdravilišč, ki nima para na svetu. Zeltóto kopališče, Rudas, kopališče sv. Lukeža, Szécsenyijevo kopališče in kopališče in športske naprave na Margaretinem otoku so nas prepričale o tem, da ima Budapešta toliko in tako raznovrstne termalne vode, da dobesedno ne ve kam bi z njo. V lepem zimskem dnevu smo se mogli prepričati na Matri, kjer smo obiskali velika turistična hotela Kékes in Zalyatető, tudi da so Madžari velikopotezno nadomestili izgubo turističnih postojank v slovaških Visokih Tatrah in na tem do 1000 m visokem predgorju ustvarili popolnoma sodobne tudi arhitekturno zgledne turistične ustanove.

Ves čas svojega bivanja so se jugoslovanski gostje dan za dnem bolj prepričevali, kako iskreno je madžarska javnost sprejela poročilo o prijateljskem dogovoru, ki pomeni po soglasnem zatrevanju za Madžarsko najnaravnejšo zvezo in je samo čudno, da že zdavnaj ni bila uresničena. Pri vseh priložnostih se je poudarjala važnost medsebojnih turističnih in kulturnih stikov, ki bodo dobro lahko služili uresničenju političnega prijateljstva. Posebno slovenski zastopnik dr. Kocč je v svojem poslovnem govoru na slavnostni večerji v hotelu Szt. Gellért izrecno podčrtal važnost teh področij.

Z zadovoljstvom smo tudi izvedeli, da je po daljšem predsedku mogla oditi za Božič in novo leto zopet večja skupina madžarskih turistov v Rogaško Slatino in na Bled.

Odlikovanje slovenskih književnikov

Dne 13. decembra se je vršil v umetniškem klubu Fészek (Gnezdo) občni zbor madžarskega Penkluba, ki kakor Penklubi pri nas in drugod po svetu nima več priložnosti, da bi gojil velikopotezne mednarodne zveze med književniki ter se zato s tem večjo vnemo posvečuje domačim književnim vprašanjem. Povabljen sem bil, da se udeležim kot gost tega občnega zbora in odboro ve se, katerih namen je bil poleg drugega, da izkažeta čast trem jugoslovanskim književnikom, prevajalcem Madácheve »Tragedije človeka« s tem, da jim podelita medalje madžarskega Penkluba. Zame je bila ta priložnost tem izrednejša, ker je bila na dnevnem redu tudi kandidatura znanega slovenskega in madžarskega učenjaka in pisatelja A. Pavla iz Szombathelya za članstvo v madžarskem Penklubu.

Poročevalec za podelitev medalje, ki jo je lani dobil za prevod istega dela odlični finski pisatelj, je bil znani madžarski književnik in priznani najboljši prevajalec Tragedije človeka in drugih madžarskih literarnih del v nemščino, Jenő Mohácsi. Razsodišče, v katerem so bili predsednik Penkluba Radó Antal, glavni tajnik Varságh János, tajnik Rubinyi Mózes in kot poročevalec Jenő Mohácsi, je soglasno predlagalo podelitev medalij trem jugoslovanskim prevajalcem Tragedije človeka, dr. Svet. Stefanoviču za srbski prevod in obema slovenskima prevajalcema, prof.

Občni zbor se je spontano spremenil v lepo manifestacijo slovensko-madžarskih kulturnih stikov, ker je bil prav tako soglasno izbran za člana madžarskega Penkluba radi svojih aktivnih zaslug za madžarsko književnost kot pesnik, znanstvenik in publicist naš prekmurski rojak A. Pavel.

Ko je madžarski Penklub sklenil odlikovati enega srbskega in dva slovenska književnika, ki so vsi trije državljani ene države, z medaljo za zasluge za širjenje madžarske književnosti, ni ukrenil nič izjemnega, ampak je pravilno izpolnjeval v ocenjevanju kulturnih uspehov edino pravično načelo, da je nosilec književnosti in njenih kakovosti narodni jezik ne pa državna skupnost. Ne gre torej mogoče za kak politično pobarvan poklon Slovincem, ampak za naraven in pravičen izraz priznanja po kvalificiranih poročevalcih ugotovljeni, velikemu pesniškemu delu do rasli stopnji razvoja slovanskega pesniškega jezika.

Mestna stanovanjska akcija v Budapešti

Po želji župana dr. Andlešiča sem se zanimal tudi za razna komunalna vprašanja, ker je znano, da so nekatere komunalne panoge prav v Budapešti dosegle vzgledno stopnjo. Z največjo potrežljivostjo mestne uprave sem tako zbral zanimivo gradivo o stanovanjski akciji, ki je po svetovni vojni notoričen pojav v vseh večjih mestih. Obiskal sem prenočišča in zavetišča za brezdomce in delomržeže na Kerepesi ut, stanovanjsko kolonijo za delavske in revne družine v Tómasányi ut, enako kvalificirano stanovanjsko kolonijo na Timár utci v O-Budi, stanovanjsko kolonijo za uboge (mi bi rekli: za dosedanje barakarje) v Füleki in Aszódi ut, veliko novo vrtno naselbino za te vrste ljudi ob Külső Jászberényi ut, stanovanjsko kolonijo za delavce in manjše uslužbenke na Szél utci v O-Budi, stanovanjsko naselbino za srednje sloje ob Hős utci, dečji in vzgojni dom za trgovsko in obrtniško mladino ob Szél utci v O-Budi in zavetišča za dojenčke delavskih staršev pri Bécsi utci v O-Budi.

Pri teh zares velikopoteznih mestnih podjetjih najširše zasnovanega in ne samo na izrecno

skupnih prenočišč za tiste, ki bi sicer morali čez noč ostati na cesti.

Za naše razmere se mi zdi poučna predvsem ugotovitev, kako se je v tej akciji oblikoval ideal malega stanovanja. Najučinkovitejši tip, ki pa ga danes že splošno odklanjajo, je tip stanovanja z vhodom z ulice naravnost v kuhinjo, iz nje pa v stanovanjsko sobo. Drugi primitivni in skoraj še slabši tip je tip z majhno predsobo, ki je postala sedaj načelna zahteva tudi pri najskromnejšem stanovanju, in veliko stanovanjsko kuhinjo ter ž njo zvezanimi spalnim celicami. Oba ta tipa sedaj nadomešča kot najskromnejša oblika: predsoba, velika stanovanjska kuhinja in od nje ločena manjša spalnica ali še boljše: predsoba, majhna kuhinja in kar mogoče velike, čeprav iz kuhinje dostopna stanovanjska soba z alko, za postelje. V zadnjem času je pa prevladalo prepričanje, da vsi ti ukrepi ne bodo rodili trajnih sadov, če ljudi zopet ne navežemo na zemljo, zato je sedaj bistvena sestavina tudi najskromnejših naselbin vrt.

Akcije te vrste pogosto pridejo s svojim prizadevanjem do absurdnosti, ker se po njih ustvarja sožitje ljudskih elementov, ki ni zaželeno ali se s koncentracijo delomržežev ustvarja nadloga za sosesstvo. Zato so v Budapešti prišli do dokaj proučenega načina izbire stanovalcev, ko dajejo prednost rodbinam s številnimi otroci in je pri izbiri merilo za take stalne naseljence minimalni dohodek okr. 100 pengő mesečno (okr. 900 din). Posnemanja vredno je tudi, da se v naselbinah za delavske in ubožne rodbine protežirajo radbine s številnimi otroci s tem, da se od treh do petih otrok zvišuje najemnina, od petih otrok naprej pa je minimalna v mesečnem znesku okrog 20 pengő.

Skušnje budapeštanske stanovanjske akcije kažejo teoretično sicer že tudi pri nas znano resnico, da s posameznimi ukrepi ne pridemo do resničnega cilja, ki je socialno in moralno ozdravljenje zanemarjenih družabnih slojev. Zdravo stanovanje, spoštovanje do dela, urejeno družinsko življenje, ponovna navezanost brezdomcev na zemljo so nujni pogoji uspeha. Končni ideal pa more biti v vsakem primeru enotno zasnovana in enotno organizirana nova naselbina, ki edina more vzbuditi v ljudeh višja družabna in duhovna razpoloženja.

Cerkev v Város majorju

Város major je mestni del na podnožju severozapadno od Bude ležečega gričevja, ki se kakor drugi obrobni mestni deli po vojni naglo razvija.

Na novo cerkev tega mestnega dela sem bil opozorjen po odlični knjigi, ki mi jo je podaril strokovni tovariš, uradnik mestne knjižnice dr. J. Jajczay, Mai magyar egyházművészet (Sodobna madžarska cerkvena umetnost).

Kljub izredno ostremu mrazu sem odšel zadnji dan svojega bivanja v Budapešti v Város major, da si to cerkev ogledam. Ni mi žal. Spoznal sem eno izmed ekstremno sodobnih cerkvenih arhitektur, ki ji po velikosti zasnutka celote, ki vsebuje župno cerkev, cerkveno upravno poslopje in še samostojno večjo kapelo, tudi drugod v sodobni Evropi ni veliko enakih. Načrte je napravil znani sodobni madžarski arhitekt B. Árkay, opremili pa so jo z izrazitim hotenjem, da uresniči najmodnejše, strogo v cerkvenem in verskem duhu, a z najboljšimi umetniškimi močmi sodobne Madžarske (kiparja P. Pátzay in B. Ohmann ter slikarji V. Ába-Novák, P. Molnár in A. L. Sztéhló).

Cerkev je zasnovana kot do skrajnosti dosledna železobetonska stavba, ki ta svoj značaj povsod kaže in podčrtuje. Glavni prostor je velika, v razmerju dolžine, širine in višine zelo ugodno proporcionirana pravokotna dvorana. Ob straneh jo v podolžni smeri spremljajo ozki pasovi prostora, nekake stranske ladje, ki so od glavnega prostora deljene po zelo slokih železobetonskih slogih. Stene so živahno razgibane in ustvarjajo dolbine za stranske oltarje. V ritmični vrsti so prekinjene z ogromnimi okni, ki segajo od pritličnega podzidka do strehe in so deloma zarezana celo vanjo. Svetišče, ki ima širino srednjega prostora, je za več stopnic dvignjeno in zaključeno z bočno upognjeno zaključno steno, ki je vsa odprta z okni. Vsa okna so pestro slikana. Strop v glavnem prostoru je železobetonski. Konstruktivno tramovje ustvarja pravokotna polja, ki so poslikana s prizori iz Geneze. Tako se ves učinek notranjštine opira na pretehtana sorazmerja v obliki prostora, na slikovito izrabljene konstruktivne sestavine, stene, sloje in strop, na poslikani strop in na ogromna, z enotnimi pestrimi in z bogato domišljijo zasnovana s figuralnimi kompozicijami poslikana okna. Vtis je nekako isti kakor v gotški katedrali. Gola železobetonska konstrukcija in mozaično pestri videz oken sta osnovna elementa podobno kakor v gotški katedrali konstruktivni skelet in ogromna slikana okna. Svetišče je oblikovano razen tega še na ta način, da je sprednja stran takozvanega triumfalnega loka, ki zožuje odprtino med svetiščem in ladjo, okrašena z visečimi reliefnimi podobami dvanajstih apostolov. Stranske stene svetišča pa so pokrite s srebrno blestečimi kovinskimi ploščami, na katere so naslikane figuralne kompozicije.

Stranski oltarji so v tem prostoru popolnoma podrejeni in se nahajajo v razmeroma nizkih plitvih dolbinah, vsak posebej pa je biser zase. Vse sodobne tehnike so porabljene za to, da bo vtis čim pestrejši in v teh arhitekturno podrejenih delir čim intimnejši in dragocenejši. En oltar je napravljen v reliefnih podobah iz vzboklo tolčene kovine, drugi je izrezljan iz lesa, tretji je slikan, pri četrtem je važna sestavina okusno zasnovana figuralno okrašena preproga, drugod se uveljavlja

Vinko Žitnik:

Novoletna epistola

O bratje, sestre, v teh zločinskih dneh, ko stari svet se grudi pod udarci, a nov poraja se iz muk — kozarci in pír in vrisk so izdajalstva greh!

Naj s starim letom v srcih vseh umrè zla sla uživanja, naj vse iztrezni pogled krog sebe, da v vezéh ljubezni in žrtev novo leto nas zatmel

Zato na stražo od kitar in miz veselih, da vihar uničevanja, ki vedno silneje se v nas zažania.

Na noge, k straži, bratje in sestre v ta blazni čas, ko je ves svet iz ognj! Ne slišite treska bomb, regljanje strojnic? Ne vidite domov, ki plamené?

Na vidi vaš pogled odprtih ran, krvi prelite, razkosanih udov, uničenih življenj, načrtov, trudov, grobóv, ki z njimi svet je posejan?

Ne vidite beguncev, ranjencev, ne slišite njih stokov in ječanja, ne čutíte, kako strašná brezdanja